

Magyari Nándor László

Pártrendszer-váltás előtt
Reflexió Bakk Miklós–Székely István-Gergő,
Egy regionalista vegyes párt esélyeiről Erdélyben
című vitaindító írására

Tavaly ősszel készültem el egy elemző írással, egy elvi-elméleti értelemben programatikus szöveggel, egy esetleges új transznetikus és regionális párt szükségességéről és esélyeiről. Azt a címet adtam neki, hogy „*Kellene egy párt. A mentális rendszerváltás, a politikai kultúra megváltoztatásának szükségességéről*”, melyet a *Korunk* folyóirat januári számába szántam, és amelyet, beszerkesztést követően, visszautasítottak, állítólag megosztott szerkesztőségi döntést követően. Akkor elhatároztam, hogy *blogot* indítok, és ott teszem közzé az írást. A blognak a <http://systemcritic.blogspot.ro/2011/12/kellene-egy-part.html>¹ címet adtam. Azt követően több hazai és magyarországi lapnak is adtam interjút a témában, folytattam rádióbeszélgetést róla stb. Ezért lepett meg – sőt, első dühömben tisztességtelennek minősíttem – a mostani felkérés, amely témáját tekintve hasonló dolgokat fejteget, és elfelejt még egy lábjegyzet erejéig is utalni az én elemzéseimre. Azt is furcsállottam, hogy az egyik szerző, az új – kizáróan etnikai alapon szerveződő néppárt – programíró főideológusa, most interetnikus párt esélyeiről értekezik, a másik szerző pedig egyszer már (halovány célzást téve az általam felvetett párt szükségtelenségére) tárgyaltannak és kivitelezhetetlennek minősítette a kezdeményezést. Később meggondoltam magam, és elfogadtam a felkérést, gondolván, hogy az általam készített elemzés népszerűsítése megéri félretenni a bosszúságot, és összefoglalni az ott mondottakat a vitaindító szöveg kontextusában.

Előrebocsátom, hogy a vitaindítót egészen más jellegű szövegnek gondolom, és úgy vélem, hogy saját szövegem *Esélyek* alfejezete kiegészítésének te-

1 Ajánlom az Olvasónak, hogy vegye a fáradságot és olvassa el az eredeti szöveget a megadott helyen, hiszen egyébként könnyen megeshet, hogy nem fogja pontosan érteni az itteni rövid hozzászólásom.

kinthetem, hiszen, mint ahogy a szerzők mondják, írásuk „célja megvizsgálni egy etnikailag vegyes, erdélyi regionalista párt sikerességének esélyeit”. Nem vállalkozom arra sem, hogy a *Bakk-Székely (G.)* cikkének nagy részét kitevő szakirodalmi áttekintést (peer review) megismételjem. Az alapvető különbség az én szövegem és az ők írása között az, hogy *én elvi-elméleti, vagy ha úgy tetszik, általános (filozófiai) kereteit vizsgálom egy transzietnikus erdélyi pártnak*, míg *Bakk-Székely (G.)* többnyire az esélyeket mint politikaszociológiai vagy politológiai, *szavazatszerzési lehetőségeket* veszik – részlegesen – számba. A nézetkülönbség lényege úgy is összefoglalható, hogy én azt gondolom, egy új politikai formáció létrejötte mindenekelőtt egy adott szellemi kontextus, illetve a politikai mezőny krízisének a kérdése, amely válságot és hiányt az értelmiségi aktoroknak kell felismerni, és adott esetben kihasználni. Úgy gondolom, hogy a romániai magyar politikai mezőny beszűkülése és jobbra billenése, valamint a nacionalista és etnicista ideológiákra épített elméleti *frame* válságot idéztek elő. Ezt a válságot én a romániai magyar politikai *szcéna* szimulákrummá válásaként írtam le,² azzal a kiterjesztéssel, hogy az erdélyi és romániai politikai *szcéna* egészére kiterjeszhetőnek véltem a diagnózist. A szimulákrum jellegű politikai mezőny központi folyamata, az *issue based* pragmatikus, problémamegoldó politizálás háttérbe szorulása, a szimbolikus, etnikus és nemzeti szimbolumokra alapozott politizálás előtérbe kerülése mellett. A folyamat a racionális döntéseket és politikai cselekedeteket, a következmények felelős vállalását, az instrumentális politizálás folyamatát cseréli fel egy szimulákrumszerű, kiszámíthatatlan, irracionális, pusztán expresszív politizálással.³ Megközelítésemben a szimulákrum, természetesen szerintem, a korrupció – olyan rejtett hálózatokon keresztül működő kapcsolat-hálókat összességében, melyek fölülírják az intézményes és látható struktúrákat – politikai rendszereket és formációkat támogatja. Az etnikai törésvonalak állandó megerősítése egyben a korrupciós hálózatok autonómiájának megerősítését és az átlépések szankcionálását szolgálja. A központi hatalom lemond korrupciós (itt láthatatlan, informális, nem szabályszerű) hatalmának

2 Lásd Magyari Nándor László: Kis romániai magyar politikai szimulákrum. *Magyar Kisebbség*, 2011. 1–2. (59–60.) sz., 70–86.

3 Ezt az eredeti írásban így jellemeztem: „*A szimulákrumszerű politikai mezőny többé még a politikai kommunikáció – gyakran torz – racionalitását sem követi, pusztán olyan mátrix, melynek a racionalitás nem kritériuma, annál inkább az operacionalitás vagy az akcionalitás vezet. A hatalmat gyakorló politikai aktorok nem azért cselekednek, mert hosszabb, rövidebb távú és horribile dictu, a köz javát szolgáló terveket követnek, hanem azért, mert – hatalmuknál fogva – megtehetik mindazt, amit aztán meg is kísérelnek: kisajátítani a közérdekű intézményeket*”. – <http://systemcritic.blogspot.ro/2011/12/kellene-egy-part.html>.

egy részéről a kisebbségi formáció(k) javára, aki(k) szabadon tranzakcionálhat(nak) részhatalmukkal, saját klienteláris hálózataikon keresztül. Eközben viszont maguk is klienteláris (értsd vazallusi) pozícióba kerülnek – ahogy *Bakk-Székely (G.)* írják – a kisebbségi párt(ok) aktorai; „nem mint politikai képviselők, hanem »etnikai ügyintézőkként« tűnnek fel” egyrészt, másfelől pedig beilleszkedtek a kartellesedő román pártrendszerbe. Ezért azokat a hívószavakat, melyeket a romániai magyar politikai formációk hangoztatnak – az etnikai-regionális közösségi identitás (RMDSZ) és a(z) „(össz)nemzeti érdek”, valamint a „székelyföldi autonómia” (EMNP, MPP) –, ők maguk is jelképesen értelmezik. Az etnikai törésvonalak fenntartása és az etnikai-nemzeti keretben – pontosabban egy etno-nacionalista ideológiai *frame*ben – való politizálás mind romániai magyar, mind román vonatkozásban elsősorban a *status quo* fenntartását szolgálja, pontosabban: a mögöttes korrupt kapcsolathálót élteti. Ez egyik oldalon mint etnobiznisz jelenik meg, másik oldalon mint „hagyományos” nacionalizmus, de a fogalmak beágyazottsága elsősorban nem az erdélyi közösségek valós viszonyaira és együttműködési hajlandóságuk hiányára, hanem a rejtett hálózatokra épül rá, melyeket aztán a politikai aktorok szorgosan átideologizálnak, elsőrendű politikai identitásként kommunikálnak érdekeiknek megfelelően. Következésképpen: én úgy vélem, a mögöttes, korrupt hálózatok felszámolását érdemes céllá kitűzni, azok szétszalazása esélyt ad az etnikai határokon átnyúló, transz-etnikus politikai párt(ok) kialakulásának. Az új keret, amelyben egy „megtisztított” politikai mezőny újrastrukturálódhat, egyfelől mint regionális elkülönböződés és „mátság” tudatosítása ráépülhet a meglévő kollektív identitásokra: erdélyi magyar és erdélyi román (stb.). Másfelől pedig, a jelenleg működő pártok által le nem fedett vertikális és horizontális területek, valamint egy hiteles baloldali és liberális formáció hiánya kijelölheti egy új transz-etnikus és regionális párt lokuszát egy szimulákrum jellegétől megszabadított politikai *szcénán*. Magyarán, azt feltételezem, hogy a mai politikai formációk által a politikai verseny központi entitásaként és a politikai kommunikáció kulcsszavaiként használt „etnikai” és „nemzeti” diskurzusokat át lehet építeni úgy, hogy a középpontba a *regionális közjó* fogalma és a neki megfelelő racionális és nem etnicizált diskurzus kerüljön.

Az erdélyi regionális közjó⁴ kiterjesztő (etnikai/nemzeti-, osztály- stb. határokat átlépő) *és egyben befogadó definíciója* először is 1) olyan új keretet

4 Itt a közjónak egy olyan kiterjesztő akcepcióját tekintem, amelyben az fölötte áll a „nemzeti érdekeknek”, pontosabban magában foglalja azokat a nemzeti és etnikai érdekeket, amelyek ma fragmentálják az erdélyi politikai mezőnyt; amely nem elválaszt, hanem a konszenzust keresi.

jelentene, melyben jó eséllyel kezelhetők azok a ma kezeletlen folyamatok, a gazdasági, intézményi, infrastrukturális, társadalmi, kulturális és környezeti problémák, amelyek a legaktuálisabbak, és amelyek hosszú távon is napirenden lesznek. És itt kell utalni egy további vonatkozásra is, amely 2) a *jobbira billent politikai mezőny kiegyensúlyozásának érdekében* kapcsolatos.

1) A *regionális közjónak* először az értelmiségiek *mentális térképén* kell megnyernie a harcot a mai etnikai-nacionalista programáltságú diskurzusokkal és mentalitásokkal szemben. A politikai mezőny megújulása az agyakban dől el, az új politikai kultúrának ebből kell erednie és kifejlődnie: *mentális rendszerváltásra van szükség*. A jelenlegi válságot és a szükségszerű politikai átrendeződést tekintem olyan kontextusnak, vagy *trigger point*-nak, mely a mentális rendszerváltás folyamatát beindíthatja. A regionalizmust nem csak „földrajzi” értelemben használom, bár itt egy ilyen értelemben is körülhatárolható entitásra való utalást hordoz: nemcsak földrajzi (táj), hanem kiemelten népességföldrajzi (táj és emberek), vagy ha úgy tetszik, *szociál-antropológiai fogalom*. A regionalizmus egyszerre jelent kulturális, történelmi, demográfiai, adminisztratív stb. értelemben vett hálózatot, valós társadalmi és ugyanakkor *mentális* konstrukciót. Az így értelmezett regionalizmusnak valóban „a román politikai rendszer többszörösen determinált centralizmusa” ellen kell fellépni, amint a vitaindító is írja.

Bakk-Székely (G.) egy olyan regionális, vegyes etnikumú erdélyi párt virtuális esélyeit latolgatja, mely egy – gondolom szakértő politológusok és pr tudorok által előkészített – racionális stratégiai döntés következményeként jelentkezne a jelenlegi politikai mezőnyben. A kontinuitást és beágyazottságot sugallja a történelmi háttér sajátos értelmezése. A mai kartelleződő és korrump-klienteláris politikai szereplők stabilitásának és megváltoztathatatlanságának érveként román és magyar politikatörténeti beágyazást keresnek, illetve a környező országokban (és távolabb) fellelhető analógiákat sorakoztatnak fel. Strukturális elemzésük viszont statikus, nem számol az akár radikális változásokkal, melyet a jelenlegi válság (most már mint általános krízis) minden bizonnyal elő fog idézni. Én meg a *status quo* megváltozásával, a politikát ért kihívásokra adandó kreatív válaszok részeként átstrukturálódó politikai mezőnyről értekezem, azaz nem történelmi beágyazódások és analógiák irányában viszem az elemzést, hanem a változást és a vele járó kreatív és dinamikus megújulást szorgalmazom.

Azért nem érdemes az esélylatolgatást részletekbe menően megelőlegezni, mert a változás elodázhatatlan, a válság olyan kihívás, melyet nem lehet zárójelbe tenni, következményeit nem lehet leértékelni. A megszerezhető voksok végül is a szociálpszichológiai diszpozíciók és attitűdök következményei

egy sajátos kontextusban, amit *vélemény klímának* (opinion climate) szoktunk nevezni. Emögött viszont „tartós beállítódások” vannak, melyeket a politikai mezőny rejtett háttérüzenetei és a szocializációs folyamatok során kialakult politikai kultúra egésze határoz meg. A stratégia kidolgozása végülis a pártok privilégiuma, egy új pártnak pedig nemcsak szavazatmaximálásban, hanem a politikai mezőny kiszélesítésének lehetőségében, a hiányok bepótlásában és az új stratégiák kialakításában, projekciókban kell jeleskedni, s nem a pusztán szavazatvadászat esélyeinek latolgatásában. Értelmezésemben a politikai pártok hitelének alapvető feltétele, hogy azok képesek legyenek egyfajta *társadalmi éthoszt* kialakítani, megerősíteni és fenntartani, olyan éthoszt, mely túlmutat azon ideológiai elkötelezettségeik pragmatikus és morális keretein, melyet képviselnek. A demokratikus pártok nemcsak valamely világnézet, ideológiai rendszer képviselőit vállaloznak, hanem ugyanakkor az autonóm politikai cselekvések lehetőségének, a demokratikus többpártrendszer fenntartásának az eszközei. Éthoszt – azaz eszményi viszonyokat, egyfajta társadalomfilozófiát, és morális atmoszférát – nyújtanak, és világgépet adnak – azaz a dolgoknak olyan rendjét írják le, melyek alapján az éthosz megvalósítható.⁵

Továbbá én a jelenlegi külső és belső, illetve regionális konjunktúra megváltozását tekintem valószínűnek és nem a *status quo* fennmaradását. Többek között éppen az értelmiségiek felelősségét fessegetem abban, hogy kreatív módon viszonyuljanak a politikai mezőny és a politikai kultúra átformálásához, pontosabban járuljanak hozzá annak – új elvek, a *regionális közjó* értékeinek figyelembevételével – átalakításához. A proteszt hasznosságát *Bakk-Székelly (G.)* is felvetik, de mintegy mellékesen, nem pedig a fennálló viszonyok radikális kritikájának átfogó és racionális alternatívájaként, egy új politikai *szcéna* körvonalazásának esélyeként. Ne feledjük, hogy nemcsak a romániai magyar, a román vagy a magyarországi, esetleg a regionális gazdaság, politika stb. került válságba, hanem a krízis globális jellegű, és a globalizáció hatására következményei visszahatnak az itteni történésekre és átalakulásokra is.

2) Én a romániai magyar politikai *szcéna* szimulákrum jellegét – többek között – ahhoz kapcsolom, hogy képtelen volt kifejlődni egy ideológiai értelemben is „teljes” romániai magyar politikai mezőny. A jobboldal kóros túlfelfőlése, illetve a baloldali és liberális alternatíva elfojtása, kifejlődésének megakadályozása, ideológiai értelemben végletesen jobbra billentette a mezőnyt. És mivel a két kis néppártot a magyarországi keresztény-konzervatív, sőt szélsőjobboldali pártok preferálják és támogatják (a jelenlegi helyhatósági kam-

5 Az éthosz-világgép megkülönböztetésben az első az eszményi, az utóbbi a valós viszonyokra utal, amint azt Geertz kifejti. Geertz, Clifford: Az éthosz, a világgép és a szent szimbólumok elemzése. In: Uő: *Az értelmezés hatalma*. Századvég, Budapest, 1994, 5–22.

pány ezt világosan, sőt olykor tragikomikusan megmutatta), a kiegyensúlyozásra csak egy új párt, illetve egy átszabott és alapjaiban megreformált RMDSZ lenne képes. A jobbra húzó mezőny – véleményem szerint – a válság szimptomája és egyben alkotóeleme, nemcsak kifejezi, hanem amennyiben széles romániai magyar szavazóbázist rekeszt ki (az abszenteizmus, amit a tegnapi választásokon is tapasztalhattunk ennek is szól, az „átszavazás” pedig a baloldali-liberális romániai magyar alternatíva hiányának is!), termeli és fenntartja a válságos helyzetet. A politikai mezőny kiegyensúlyozását elsődendő kihívásnak tekintem, hiszen a szavazók jó része éppen azért nem szavaz, illetve kényszerválaszt, mert nincs politikai képviselete életfilozófiájának, a baloldali (egyenlőség) és a liberális (szabadság) értékrendnek. Ezért azt feltételezem, hogy az új (illetve megújuló) transznetikus és regionális pártnak baloldali-liberálisnak kell lennie. Sietek leszögezni, hogy a fogalmat az amerikai szociál-liberalizmus (social liberalism⁶) értelemben használom. Mint ilyen, ideológiai értelemben is működőképes világnézet, a következő értékek, és ha úgy tetszik víziók, és célkitűzések köré épül fel:

- általános politikai nézeteit tekintve az emberi jogok, a képviseleti demokrácia, az etnikai, vallási, világnézeti, kulturális, szexuális stb. tolerancia híve, és következetesen fellép az intolerancia, megkülönböztetés, kirekesztés minden formája ellen;

- támogatja a jóléti társadalom intézményeit és bízik bennük, a progresszív adózást részesíti előnyben, a minőségi állami oktatás-, nyugdíj-, egészség- és munkanélküli biztosítás híve;

- a tisztán piaci mechanizmusokba vetett feltétlen bizalom mellett/helyett elismeri a piac tökéletlenségét, és a vegyes gazdaságot preferálja, azaz a piaci mechanizmusok mellett a felelős állami beavatkozást is fontosnak tartja.

Egyetértek abban a vitaindító szerzőivel, hogy a választási törvény (amennyiben marad) új helyzetet teremt, mely kedvező lehet egy transznetikus regionális párt gondolata beágyazódásának. A székelyföldi kistérségtől

6 Lényegét és alapvető törekvéseit a Nobel-díjas közgazdász Krugman foglalja össze egy provokatív, olykor kiáltvány-jellegű kötetben, lásd Paul Krugman: *The Conscience of a Liberal*, W. W. Norton & Co, New York–London, 2009. Ugyanakkor olvasatomban ezt nevezi Sztacki egyrészt *integrálliberalizmus*nak, másrészt erről beszél akkor, amikor a gazdasági liberalizmussal olykor egyenesen ellentétes, *baloldali liberalizmus*ról ír, amely szintén a „kulturális és politikai liberalizmus tradíciójában gyökerezik”. Jerzy Sztacki: *Liberalizmus a kommunizmus után*. Balassi Kiadó, Budapest, 1999, 50., illetve 201.

eltekintve, ahol a román kisebbség érdekelt lehet egy ilyen formáció létrejöttében, Erdély minden más vidékén a romániai magyar közösségek lennének érdekeltek ebben. Mindkét vázolt forgatókönyv – a zöldmezős beruházás és a regionalista fordulat, illetve etnikumokon átnyúló pártépítkezés – elképzelhető fejlemény, sőt más vegyes formák is felvethetők. Mondjuk a Székelyföldön kívül az RMDSZ szoros pártszövetséget hozhat létre román formációkkal, vagy a helyieknek engedi át a koalíciókötést. Ehhez természetesen az is kell, hogy etno-nacionalista diskurzusát átalakítsa, és a baloldali-liberális fordulat ennek természetes velejárója lehet. A másik két kisebb etnikai és jobboldali párt távlatilag rákényszerítheti (ez a mostani helyhatósági választásokon elért katasztrofális eredményeik tükrében még valószínűtlen) az RMDSZ-t, hogy egy regionális és transz-etnikus párt egyik pillérévé váljék. De egy új párt létrejötté – véleményem és máshol részletesen kifejtett érveim szerint – a legvalószínűbb még akkor is, ha számos, ma ismert politikus fog felbukkanni az új pártban. A politikai elit része a mentalitásváltáson átesett elitből fog kikerülni, mind romániai magyar, mind román részről.

Egy esetleges elhibázott – a hagyományos regionális határokat radikálisan átíró –, hatalmi erővel átvitt regionalizáció pedig, a regionális célkitűzések fontosságának felértékelésével, hozzájárulhat egy regionális párt létrejöttéhez. Ezt a szerzők is csak nagyon elnagyoltan vázolják, és én is csak mint virtuális ráségitő elemet tekintem, hiszen a regionális átalakításra ma több versengő terv van, és nem tudni, melyikből lesz adminisztratív intézkedés, új regionális határok kijelölése.

Összegezve: én elsősorban annak a krízisnek az elméleti hátterét és filozófiai értelemben vett *hiatusait* vizsgálom, mely válság mintegy szükségszerűen vezethet – akár kiütként, akár protesztként – egy transz-etnikus regionális párt megjelenéséhez. A krízis nemcsak az etno-nacionalista politikai paradigma kifulladásának szimptomája, hanem ugyanakkor a romániai magyar politikai mezőny féloldalas, azaz jobbra billent kiegyensúlyozatlanságának is. Következésképpen mindkét krízist okozó tényező egyidejű megoldását gondolom az új párt létrehozását kiváltó előzménynek, nem megelégedve az általánosabb válság-kontextusról sem. Ezért nemcsak az új párt megjelenését, hanem ezzel párhuzamosan a politikai *szcéna* radikális megváltozását is feltételezem. A vitaindító szerzői viszont a mezőny stabilitását feltételezik, és ezen belül modellezik egy regionális vegyes etnikumú erdélyi párt választási esélyeit, olyan konjunkturális – de reális – összetevők kontextusában, mint a választási rendszer átalakítása és az esetleges regionalizáció.